

2025, 14 (1), 558-578 | Araştırma Makalesi

Hz. Musâ- Hızır (A.S) Kıssası Çerçevesinde İsmail Hakkı Bursevî'nin Ruhu'l-Beyan'ında Mürit-Mürşit İlişkisi ve Günümüz Eğitime Yansıması

Hatice Yeşilbekmez¹

Nuran Döner²

Öz

Yüzyıllar geçse de kâmil insan modelini ortaya koymada temel değerler önemli kıstaslardandır. İslam eğitim sisteminin en önemli kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim, insanların yaşanmış olaylardan ibret alması ve yaşanılanlardan hareketle farklı olaylara karşı yaklaşım geliştirmesi hususunda kıssalardan faydalanmıştır. Bu kıssalardan birisi de Hz. Musâ (as) ve Hızır(as) kıssasıdır. 17.yüzyıl şeyh, müfessir ve şairlerinden İsmail Hakkı Bursevî'de, *Ruhu'l-Beyan* Tefsiri'nde, Kehf suresi özelinde çeşitli açılardan bu kıssayı yorumlamıştır. Sabır, tevekkül, tevazu, sadakat, hoşgörü, ilim, marifet gibi değerler ekseninde zahir-batın arasındaki köprü; olaylara hikmetli bakış açısı, mürit-mürşit ilişkisi gibi kavramlar üzerinde durulan konulardandır. Bursevî (ks)' ye göre, insan vücudundaki kemiklerin nasıl kıkırdağa ihtiyacı varsa, bir müridin mürşide veya bir öğrencinin de muhakkak bir hoca terbiyesine ihtiyacı bulunmaktadır. Gerçek mutluluğa ulaşma, ahlaki erdemlerle donanma ve ruhsal olgunlaşma süreci; müridin, öğrencinin arzu ettiği amaçlardandır. Bu bağlamda mürşidin görevleri olduğu gibi, müridin de riâyet etmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Müridin vuslata erişebilmesi belirli usul izlenerek gerçekleşecektir. İzlenecek usul bağlı bulunulan yolu temsil eden mürşit tarafından belirlenmektedir. Mürşit ilmi ile amel, ahlaki niteliklerle donanmış, manevi yolculuğunu tamamlamış, müride rehberlik eden ve onu Allah'a yaklaştırması için çaba gösteren kişidir. Dolayısıyla mürit, manevi yolculukta karşılaşıacağı zorlukları örnek alınan bir karakter gözetiminde kat ederek adım adım ilerleyecektir. Mürit-mürşit ilişkisi zahiri manada günümüz eğitim ortamına uyarlanarak öğrenci-öğretmen ilişkisine de ışık tutacaktır. Tasavvufi eğitim, günümüz eğitimiyle harmanlanarak çeşitli değerlerin aktarımı sağlanacaktır. Bu kapsamda Kur'ân-ı Kerim' de geçen kıssalar özellikle makalemize konu olan Hz. Musâ (as) ve Hızır(as) arasında geçen kıssa, rol model alınmıştır. Bu sayede öğretmen-öğrenci arasındaki iletişimin güçlenmesi öngörülmektedir. Bilgi, değer ve sorumlulukların aktarımında kıssalar kullanarak hedef kazanımlara ulaşımın yolu açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bursevî, Hz. Musâ, Hızır, Mürşit, Mürit, Öğretmen, Öğrenci.

Yeşilbekmez, H., & Döner, N. (2025). Hz. Musâ- Hızır (A.S) Kıssası Çerçevesinde İsmail Hakkı Bursevî'nin *Ruhu'l-Beyan'ında Mürit-Mürşit İlişkisi ve Günümüz Eğitime Yansıması*. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 14 (1), 558-578. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1589645>

Geliş Tarihi	08.12.2024
Kabul Tarihi	25.03.2024
Yayın Tarihi	28.03.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Bilecik, Türkiye, htcszb@gmail.com, 0009-0008-9217-8960.

2 Dr. Öğretim Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Bilecik, Türkiye, nurandoner@bilecik.edu.tr, 0000-0002-8739-7113.

2025, 14 (1), 558-578 | Research Article

The Relationship Between The Disciple and The Spiritual Guide in The Story of Prophet Musâ and Khidr, As Interpreted By İsmail Haqqı Bursevî in His Ruhul Bayan, And Its Reflections on Contemporary Education

Hatice Yeşilbekmez ¹

Nuran Döner ²

Abstract

Basic values are important criteria in revealing the perfect human model though centuries have passed. The Holy Qur'an has benefited from stories so that people can learn from the events that have been experienced and develop an approach to different events based on what have been experienced. The story of Prophet Moses and Khidr (as) is one of these stories. İsmail Hakkı Bursevi, one of the 17th century sheikhs, commentators and poets, interpreted this story from various perspectives, specifically for the Surah al-Kahf, in his tafsir Ruhul Bayan. Concepts such as the bridge between the external and the internal, the wise perspective on events, and the relationship between mentor and disciple, on the axis of values such as patience, trust, humility, loyalty, tolerance, knowledge and ingenuity are among the topics emphasized. According to Bursevi (k.s), just as the bones in the human body need cartilage, a disciple definitely needs a mentor or a student needs the training of a teacher. The process of reaching true happiness, being equipped with moral virtues and spiritual maturation; It is one of the goals desired by the disciple and the student. In this context, just as there are duties of the master, there are also issues that the disciple must comply with. The disciple's ability to attain unity will be achieved by following a certain procedure. The method to be followed is determined by the guide who represents the path followed. A mentor is a person who is effective with his knowledge, is equipped with moral qualities, has completed his spiritual journey, guides the disciple and strives to bring him closer to Allah. Therefore, the disciple will progress step by step, overcoming the difficulties he will encounter in his spiritual journey under the supervision of an exemplary character. The master-disciple relationship will be adapted to today's educational environment in a literal sense and will shed light on the teacher-student relationship. Sufi education will be blended with today's education to ensure the transfer of various values. In this context, the stories in the Holy Quran, especially the story between Prophet Moses and Khidr (as), which is the subject of our article, have been taken as role models. In this way, it is envisaged that the communication between teacher and student will be strengthened. The targets will be reached more easily by using stories to transfer knowledge, values and responsibilities.

Keywords: Bursevî, Moses the Prohet, Murshid, Disciple, Teacher, Student.

Yeşilbekmez, H., & Döner, N. (2025). The Relationship Between The Disciple and The Spiritual Guide in The Story of Prophet Musâ and Khidr, As Interpreted By İsmail Haqqı Bursevî in His Ruhul Bayan, And Its Reflections on Contemporary Education, *Journal of the Human and Social Science Researches*, 14 (1), 558-578. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1589645>

Date of Submission	08.12.2024
Date of Acceptance	25.03.2024
Date of Publication	28.03.2025
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

1 Graduate Student, Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Bilecik, Türkiye, htcszb@gmail.com, ORCID:0009-0008-9217-8960.

2 Assistant Professor, Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Bilecik, Türkiye, nurandoner@bilecik.edu.tr, ORCID:0000-0002-8739-7113.

Giriş

Öğretmenlik mesleğinin varlığı ilk uygarlıkların ortaya çıkışından itibaren konuşula gelen konular arasında yer almaktadır. Sümerlerde “sınıf abisi” denilen hocalar, Antik Yunan’da teoloji ve felsefe çalışması yaptıran hocalar, öğretmenlik mesleğinin ilk örneklerini teşkil etmektedir. Âlim, hâkim, hoca, filozof, pedagog, rehber gibi isimler öğretme işini gerçekleştiren kişiler için kullanılagelen diğer kavramlar olmuştur (Gündüz, 2020, s. 150). İslami bilginin aktarımında ise Allah’ın el-Âlim sıfatına atfen âlim kavramı kullanılmıştır. Bununla birlikte ârif, şeyh, müderris, üstad gibi tanımlarda âlim kavramı yerine geçen sıfatların kullanıldığı bilinmektedir (Gündüz, 2020: s. 153). İslam tarihinde dinî eğitimin ilk öğretmeni Hz. Muhammed (sav), ilk bina ise Mescid-i Nebevî olarak bilinmektedir. Hz. Peygamber’in öncülüğünde yürütülen eğitim faaliyetleri; coğrafyanın genişlemesiyle birlikte tekke, medrese, mektep gibi kurumlar aracılığıyla farklı kişiler tarafından yürütülmüştür (Kara, 2008, s. 107). Bu bağlamda mürit-mürşit ilişkisi de öğrenme ve öğretme sürecinin bir başka eylem alanını oluşturmaktadır. Osmanlı döneminde de medreselerin yanı sıra tekke ve zaviyelerde yürütülen eğitim faaliyetleri bağlılık ve disiplin ekseninde ilerlemiştir. Dolayısıyla mürşidin hocalığının sorgulanamayacağı halk nezdinde karşılık bulmuştur (Gündüz, 2020: s.154). Mürit-mürşit ilişkisi özelinde, tarih boyunca en çarpıcı örneklerden biri de Kur’an-ı Kerim’deki Kehf Suresi’nde geçen Hz. Musâ (as) ve Hz. Hızır (as) kıssasıdır. Biz de bu çalışmada mürit-mürşit ilişkisinde hareketle İsmail Hakkı Bursevî(1725)’nin *Ruhu’l- Beyan’*ında tefsir ettiği Hz.Musâ (as) - Hızır (as) kıssasının günümüz eğitimine yansımalarını ele almış bulunmaktayız.

Literatür Taraması

Bu çalışmada İsmail Hakkı Bursevî’nin *Ruhu’l-Beyan* adlı tefsirindeki Hz. Musâ (as) - Hızır (as) kıssası baz alınarak mürit-mürşit ilişkisi günümüz eğitim sistemi ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Google Scholar veri tabanında “Hz. Musâ (as) - Hızır (as)” ibareleriyle yapılan taramada yayın sayısı olarak 7.680 sonuç gözlemlenmiştir. “İsmail Hakkı Bursevî” şeklinde yapılan bir aramada ise 4.550 sonuç listelenmiştir. “*Ruhu’l-Beyan*” ismi özelinde yapılan aramada ise 2680 sonuç ortaya çıkmıştır. Yine “mürit-mürşit ilişkisi” ibaresiyle yapılan taramada ise 120 sonuç listelenmiştir. Yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde modern eğitim sistemine, tasavvuf geleneğinin aktarılması, yaşatılması hususunda birtakım çalışmalar yürütüldüğü görülmüştür. Bu çalışmada “İsmail Hakkı Bursevî’nin *Ruhu’l-Beyan* tefsirinde insan eğitimi” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden faydalanılmıştır. Bu bağlamda çalışmamızın tasavvuf ve pedagoji disiplinlerinin ilişkilendirilmesi anlamında ciddi katkıda bulunabileceği değerlendirilmektedir.

Metodoloji

Hz. Musâ- Hızır (as) kıssasını temel alan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma özü itibarıyla bir probleme sorgulayıcı yaklaşmak, ilgili probleme öznel yaklaşarak yorumlama sürecini ifade etmektedir (Baltacı, 2019). Kıssa, tasavvufi tefsir yaklaşımı bağlamında doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Doküman analizi, basılı ve elektronik materyalleri sistematik olarak inceleme, değerlendirme ve yorumlamada kullanılan nitel bir araştırma yöntemidir (Wach, 2013; Corbin & Strauss, 2008). Verilerin toplanmasında *Ruhu’l-Beyan*’ın orijinal

metni, Kur'an-ı Kerim ayetleri ve hadisler birincil kaynak olarak ele alınmış, *Ruhu'l-Beyan* üzerine yazılmış akademik çalışmalar, klasik ve modern tefsir kaynakları ikincil kaynak olarak değerlendirilmiştir. Kaynaklardan elde edilen bilgiler, ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayınlanan makaleler, kitaplar, yüksek lisans ve doktora tezleri ile ansiklopedik verilerden oluşmaktadır. *Ruhu'l-Beyan*'ın ilgili kısımları analiz edilirken metnin içeriği ve bağlamı, tasavvufi yorumu, hadis ve rivayetler, vermek istediği mesajlar, kıssanın evrensel oluşu, modern eğitim sistemine nasıl hitap edebileceği ve hayata geçirilme yolları ölçüt alınmıştır.

İsmail Hakkı Bursevî ve *Ruhu'l-Beyan* Tefsiri

Türk ve İslâm dünyasının en meşhur âlimlerinden ve mutasavvıflarından sayılan İsmail Hakkı Bursevî, Eylül 1653'te bugün Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Aydos Kasabası'nda dünyaya gelmiştir. İsmail Hakkı uzunca bir süre Bursa'da yaşamını devam ettirdiği için "*Bursevî*" mahlasıyla anılmış, bir süre Üsküdar'da ikamet ettiğinden "*Üsküdarî*", Celvetiyye tarikatına mensup olduğu için "*Celvetî*" nisbelerini kullanmış fakat en fazla "*Bursevî*" nisbesiyle meşhur olmuştur. *Tamâmü'l Feyz ve Silsilenâme-i Celvetî* başta olmak üzere bazı eserlerinde hayatı hakkında bilgi veren İsmail Hakkı'ya dair çalışmalar esas itibariyle bu bilgilere dayanmaktadır (Namlı, 2001, s. 102).

İsmail Hakkı'nın, Osman Fazlı Efendi'nin halifesi Ahmed Efendi'den Arapça dersleri alarak eğitimine başladığı bilinmektedir. Bursevî, Osman Fazlı'nın Aydos'a uğrayan Edirne Halifesi Seyyid Abdülbâki Efendi ile birlikte Edirne'ye gitmiştir (1074/1664). Burada din ilimlerini öğrenirken bir yandan da hüsn-i hatla meşgul olmuştur. Osman Fazlı'nın bir halifesinden fıkıh ve kelâmıla ilgili kitaplar okumuştur. Tahsilinin son safhasını Osman Fazlı Efendi'nin rahle-i tedrisinden geçerek tamamlamış ve hem zâhirî hem de bâtinî ilimlerde kemal derecesine ulaşmıştır. 23 yaşına geldiğinde tahsil hayatını tamamen erdirmiştir (Muslu, 1994, s.10). Eğitiminin tamamlanması ile birlikte Osman Fazlı Efendi kendisine halifelik ünvanı vererek talebeliğini sona erdirmiş ve meslek hayatına başlamasını sağlamıştır. İsmail Hakkı, Bursa'da, Ulu Cami'de, halkı aydınlatan vaazlar vermiştir. 1096/1685 yılının Şa'ban ayından başlayarak yirmi üç yıl süren çalışmada, Kur'an-ı Kerim'i tasavvufi yorumları da ekleyerek vaazlarında tefsir eder ve daha sonra bunlara uygun Farsça şiirleri de zikrederek yazıya geçirmiştir. *Ruhul-Beyan fi Tefsîru'l-Kur'an* isimli eseri bu şekilde meydana gelmiştir (Muslu, 1994, s. 4).

Bursevî, şeyhinin vefatının ardına gittiği birkaç yerden sonra ömrünün son zamanlarını geçireceği Bursa'ya gitmeye karar vermiştir. 1723 yılında 73 yaşında Bursa'ya dönerek, bütün kitaplarını bağışlamış ve kendi tekkesinin bulunduğu yeri genişleterek buraya bir de cami inşa ettirmiştir. İsmail Hakkı Bursevî son yıllarını irşad faaliyeti ve eser telifiyle geçirmiş ve 9 Zilkade 1137'de (20 Temmuz 1725) ahirete irtihal etmiştir. Kabri ise Tuzpazarı'nda yaptırdığı caminin kible yönündedir (Namlı, 2001, s. 10).

Meşakkatli Yol

İnsan, yaşamı boyunca geçireceği merhalelerdeki zorlukları aşabilmek ve eğitimin asıl amacı olan ilahi rızaya kavuşabilmek için kendisine bu yolda eşlik edecek yardımcıları ihtiyaç duyar. Tasavvufta bu durum, mürit-mürşit ilişkisi ile açıklanırken; günümüz eğitimine yansımaları ise öğrenci-öğretmen bağı şeklindedir.

Mürşit, sözlükte 'doğru yolu göstermek, yönlendirmek, bilgi vermek ve öğütlemek' manalarına gelen (ارشاد) (fiilinden türemiştir (Halil b. Ahmed, 2003, s. 119; İbn Fâris, 1979, s. 398; Râğıb el-İsfahânî, 1412/1992, s. 354) . Terim olarak ise mürşit, 'tasavvuf yoluna giren müridlere rehberlik eden, onlara doğru yolu göstererek kendilerini irşad eden kimse' anlamına gelmektedir. Tasavvufta mürşit kelimesiyle eş anlamlı olarak şeyh, velî ve pîr terimleri de kullanılmaktadır (Öngören, 2017, s. 284).

Öğretmen, eylem, düşünce, sezgi, estetik duyuşlar ve el becerileriyle bütün varoluşunu mesleğinde etkinleştirme kapasitesine sahip kişidir. Öğretmen, bir başka söyleyişle sanatçı, el becerileri, akıl ve kalbiyle insan varoluşuna şekil veren ve gelecek kuşaklara rehberlik eden kişidir (Çınar, 2022, s. 2).

Verilen tanımlardan hareketle insan yaşamının ona yoldaşlık edecek bir yol arkadaşı, bir eğitmeni olmadan devam edebilmesi, yaşam denilen meşakkatli yolculuğu tek başına yürüyebilmesi mümkün görünmemektedir. Aliya İzzetbegovic (ö.19/10/2003)'in de söylediği gibi "yeryüzünün iyi öğretmeni olabilmek için gökyüzünün iyi öğrencisi olmak gerekir" (Çınar, 2022, s. 9).

Kehf suresi 60. âyette Allah Teala (cc.), bir vakit Mûsâ'nın genç adamına; durup dinlenmeyeceğini; tâ iki denizin birleştiği yere kadar varacağını, yahut senelerce yürüyeceğini söylediğini bildirir (Bursevî, 2019, s. 333). İsmail Hakkı Bursevî (ks) Ruhû'l-Beyan'da bu âyeti yorumlarken, kişilerin farklı yönleriyle birbirinden ayrılabilmesini, kemalat sahibi insanların da farklı yönleriyle derece açısından diğer insanlardan aşağıda olabileceğini belirtir. Aynı zamanda Hz.Musâ (as)'dan nasihat ve haber olarak alınması gereken mezkur ayetin, ilim yolunda her türlü zorluğa karşı bir rehber olabileceğini İmam Razi'den iktibasla aktarmaktadır. (Bursevî, 2019, s. 335). Yine Ruhû'l-Beyan' da bir adamın sadece bir hadis eğitimi için Medine'den Mısır'a geldiği ifade edilmektedir. Bundan dolayı; eğitim adına, emek harcamayan kimse olgunlaşamaz, hicret etmedikçe de hedefine ulaşamaz. Gerçekleşecek bu hicret bir mürşit nezaretinde olmalıdır. Bu sebeple; şeyhe bağlanmayan, şeytanı rehber edinecektir. (Bursevî, 2019, s. 336) Aynı husus Mesnevi'de de; Pir olmadan yapılan yolculuğun korku dolu, tehlikeli ve her türlü afete açık hale geldiği şeklinde bildirilmektedir (Bursevî, 2019, s. 336).

Kuşeyrî de, bu konuda mürşidi Ali Ebû ed-Dakkak'a ait olan ağaç örneğini vererek mürşidin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Misale göre; ağaç, kendisini diken ve büyüten olmadan tek başına büyüdüğünde yaprak üretebilir; ancak dallarında (güzel) meyveler görülemez. Aynı şekilde bir müridin, kendisinden aynı ortamda, her an terbiye göreceği bir mürşidi olmazsa o, kendi nefsinin isteklerine kulluk etmeye mahkûm olur ve bir çıkış yolu da bulamaz (Kuşeyrî, n.d., s. 735).

Mutasavvıflara göre sûfinin amacı Hakk'a ulaşmaktır. Bunun için ise müridin terbiye ve eğitmeden geçmesi gerekir. Bir yola girip bu yolun sorumluluklarını yerine getirdikçe ilimde ilerleme kaydeder. Tasavvuf yolunda ilerlemeyi sağlayan her türlü kural ve fiil safâ (arınma) veya tahalluku (ahlâklanma) ifade ederken, varılan her basamak müşâhede (hakikate tanık olma) ya da tahakkuk (gerçekleşme) manasına gelir. Tasavvuf ve tarikatlardaki bu eğitim ve terbiye sürecine "seyr u sülûk" denir (Coşanay, 2017). "Seyr" sözlükte gezmek, "sülûk" ise yürümek ve gitmek anlamında geçer. Tasavvufi terim olarak ise seyr, cahillikten ilme, kötü ve çirkin davranışlardan erdemli tutumlara ulaşma çabasıdır. Sülûk ise kendisine rehber edinmiş kişinin Allah'a ulaşabilmesi için uğraşan karakter eğitimidir. Seyr ve sülûk bir bütünün birleşik parçaları olarak görülür. Hatta

namaz için abdest nasıl şart ise seyr için de süluk aynı derecede lazımdır (Yılmaz, 2007, s. 205-206).

Bursevî, Maide Suresi 105. âyetin yorumunda müridin seyr ü sülûk yolculuğunda amacına ulaşabilmesinin yolunu; kişinin, nefis terbiyesi hususunda vaktin efendisi olan seyr ü sülûk eğitimi vermeye yetkili bir kimseye bağlanması şeklinde belirtir. Tabi olan kimse tabi olduğunun iradesince davranıp bu yolun hükümlerine itaat etmeli ve helak olanların çokluğuna bakmamalıdır. Çünkü Allah (c.c.)’dan daha yüce bir helak edici mevcut değildir (Bursevî, 2019, s. 116).

Bursevî, Bakara Suresi 255. âyetin yorumunda ise; ümmet Hz. Peygamber (as)’ın, mürit mürşidin, öğrenci ise öğretmenin zihninin sınırlarını kavramaya muktedir değildir. Şâyet öğrenci öğretmeninden üstün olsa idi veya daha üst bir mertebede bulursa idi böyle ilişkiden söz edilemeyeceğini ifade etmektedir (Bursevî, 2019 ,s.360). Bu bağlamda tasavvufi eğitimdeki mürşit kavramıyla günümüzdeki öğretmen kavramını eşleştirilerek önemi bildirilmektedir.

Yolculuğun İlk Şartı Kılavuzdur

Eğitimin hedefi, insandır ve eğitim aşamalarının tasarımcıları, kendisine ait düşünce sistemine ideal olarak insanın davranışlarında değişiklik oluşturmayı amaçlar. İnsan davranışlarını olumlu yönde değiştirme, eğitim tanımlarının kazanımını oluşturur (Akgün, 2021, s. 72). Tasavvufta da, seyrü süluk veya manevi eğitim süreci, insanın içinde bulunan ilahi özelliklerin aktif hale getirilerek insanı en yüce varlık seviyesine ulaştırma hedefini taşır (Türer, 2003, s. 110).

İnsan, yapısı gereği ilim sahibi olmak ve terbiye almak için bir yol göstericiye gereksinim duyar. Allah, Kur’ân’da rehber edinmenin insanlar için önemini bildirirken; bilmeyen kişilerin muhakkak sorup öğrenmeleri gerektiğini (Enbiya, 21:7), öğrenebilmeleri için ise peygamberler gönderdiğini ve muhakkak onların rehberliğine uymalarının zorunlu olduğunu (En’âm, 6:90) anlatır.

Bursevî, Hz. Musâ- Hızır (as) kıssasında “(Genç adam:) Gördün mü? dedi, kayaya sığındığımız sırada balığı unuttum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadi. O, şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti.” (Kehf, 18:63) âyet-i kerimesini açıklarken kişinin ihtiyaç duyduğu kılavuza dikkat çeker ve bu kapsamda müridin kendisini hakka bağlayacak bir mürşidi talep ettiğinde, Allah’ın razı olduğu şeylere göre hareket etmesi gerektiğini, farklı noktaları da göz önünde bulundurarak, kişinin şeyhine bağlı kalmadan, doğrudan Rabbine itaat edip ve nefsin terbiye etme yolunda Hakk’ı arayarak amacına ulaşabileceğini düşünmesinin çok büyük bir yanlgı olduğunu anlatır. Ayrıca kişinin, böyle bir düşünceyle ömrünü boşa harcadığını; nefsin gereksiz yere yorup, asıl hedefe götüren yoldan saptığını; ancak, ezelden gelen ilahî inâyet ona erişirse ve iradesindeki sadakatı ona geri kazandırılırsa durumun değişeceğini ifade eder (Bursevî, 2019, s. 339). Bursevî tam bu noktada Mesnevi’den yararlanarak kişinin sürekli gittiği yolda dahi kılavuzu olmazsa yolu şaşıracağını söyler. Hatta dünya hayatının ahiret yolculuğu olduğunu bildirerek bu yolun kesinlikle yalnız gidilmeyeceğini muhakkak bir mürşidin yardımına başvurulmasının gerekli olduğunu ifade eder (Bursevî, 2019, s. 339).

Bursevî’nin bu âyetin yorumunda vurguladığı bir diğer nokta ise; mürşidin sohbeti, müridin ruhunu olgunlaştıran güzel sözler ve fiillerle dolu olduğundan onun gıdası

niteliğindedir. Mürîr; mürşidini bıraktığında, vuslata erişmeden ve hedefine ulaşmadan nefsini gereksiz yere yormuş olur. Kişiyi bu duruma iten ise ancak şeytandır (Bursevî, 2019, s. 340).

Mü'minlerin üzerine düşen görev; tek yolun, bir kelime üstünde toplanıp bir öndere tâbi olmalarıdır. Kendi huy ve karakterlerinin gerektirdiği gibi hareket etmemeleridir. Mü'min rehberini takip ederek; bütün görüş, hayat ve inançlarının birleşebileceği, âhiretin dünyadakinden daha açık bir şekilde ortaya çıkan hissedilir bir şey olduğu noktasında ittifak edebilmelidir. Kişinin, Hz. Peygamber (sa) ve ona tâbi olanlar gibi Allah'a basiretle dâvet edecek bir önder veya rehberi olmasa; dağılıp, paramparça olur. Kuzunun kurda yem olduğu gibi, rehberi olmayanlarda da şeytana yem olurlar. Hz. Peygamber'e ittiba edenler ise Allah Teâlâ'yı sevip itâat eden, âdet ve heveslerinde ölçülü olup, dünyada hakka dâvet yetkisi verilen kimselerdir (Bursevî, 2019, s. 181).

Aşık Paşa da bu konudaki Bursevî ile aynı görüşe sahiptir. Bir kimsenin yalnız yolculuğa gidemeyeceğini; rehbersiz de doğru yola varılamayacağını bildirir. Yola çıkanların, hedefledikleri noktaya ulaşabilmeleri için rehber şarttır. Toplanarak, rehber tabi olanların gidecekleri mekân; değerli şeylerin yuvası olur. Âşık Paşa (ö.1333) burada rehber önderliğinde uçan kaz sürüsünü örnek verir ve kişinin Hakk'a ulaşabilmesi için bir mürşide tabi olmasının önemini dile getirir (Âşık Paşa, 2000, s. 115-117).

Bu bağlamda Hızır (as), Hz. Musâ (as)'ya hakikat ilimlerinde kılavuz olan bir mürşit olarak karşımıza çıkar. Bu kıssadan hareketle tasavvuf yolunda da mürşit, müridine yol gösteren bir rehberdir. Hızır'ın Hz. Musâ'ya gösterdiği gibi, mürşit de insanın akılla algılayamayacağı birçok hakikati müridine öğretmekle sorumludur (Yücer, 2012, s. 470-471).

Verilen ifadelerden, insanın kendi eğitimini ve tekâmülünü tek başına tamamlayabilmesi mümkün görünmemektedir. Bursevî (ks), Allah'ın insanı yaratırken meleklere insanı halife yapacağını bildirdiği (Bakara, 2:30) âyetin yorumunda da belirttiği üzere, insan vücudundaki kemiklerin gıda alabilmesi ve birbirine destek olabilmesi için nasıl kırırdağa ihtiyacı varsa; bir müridin vuslata erebilmesi veya bir öğrencinin de eğitim alabilmesi, istişare yapabilmesi ve eğitimini doğru yolda tamamlayabilmesi için muhakkak bir hoca rehberliğine (terbiyesine) ihtiyacı vardır. Özellikle uygulamalı ilimlerin tümünde bir rehberin olması şarttır. Öğrenilmek istenen konuyla ilgili eserlerin okunması, ilmi tam anlamıyla öğrenmek için kâfi değildir. Örneğin, kıraat ve tecvid ilmi yalnızca kitaplardan okunarak öğrenilemez. Bu ilmi tam manasıyla kavrayabilmek için bir fem-i muhsinden eğitim almak şarttır (Göktaş, 2011). Hatta daha detaylı incelendiğinde görülür ki ilimlerin tamamı için bu kural geçerli olur. Kişinin iyi bir eğitime sahip olabilmesi iyi bir eğitmenle mümkün olur. Bunun en büyük delili ise Allah Rasûlü'dür (sav). Nitekim Allah (cc) Kur'ân-ı indirmekle yetinmemiş, kullarına rehberlik etmesi ve eğitimlerini tamamlaması amacıyla Resulünü göndermiştir.

Modern eğitim için bu durum ele alındığında ise görülmektedir ki; eğitim, yalnızca bilgi aktarımından ibaret değildir. Bilginin yanında, öğrencinin kişisel gelişimi ve karakter eğitimi de önemlidir. Öğretmen klavuz olma görevi ile, öğrenciyi aktardığı bilginin yanında; ona rehberlik eder, onu motive eder ve potansiyelini ortaya çıkarmasına yardımcı olur.

Tevazu ile Tâbî Olmak

Tasavvuf âdâbından biri, irfan ve kemâl mertebelerine ulaşabilmek için mutlaka bir mürşit bulup ona tabi olmaktır (Şahin, 2022). Doktor, hastalarına hastalıklarına ve beden yapılarına göre nasıl tedavi uyguluyorsa, mürşit de aynı şekilde teşhis ve tedavi sürecini yönetir. Bir komutan düşmanlarla savaşan askerlerin stratejilerini nasıl tayin ediyorsa, nefsin hevâsıyla mücadele eden dervişin stratejisini de mürşit tayin eder (Yılmaz, 2014, s. 184-185).

Tabi olmanın önemini Allah Teâla (cc); Hz. Mûsâ'ya Hızır'ın kendi bilgilerinden öğretmesi ve doğru yolu bulabilmesine yardımcı olması şartıyla, Hz.Mûsâ'nın tabi olmak istediğini (Kehf, 18:66) âyetle bildirir. Bursevî (ks) bu âyeti, öğretme şartıyla Mûsâ (as)'ın Hızır (as)'dan izin istemesi şeklinde yorumlar ve bu âyetin doğruya tâbi olmanın şerefi konusunda delil olduğunu bildirir. Bursevî (ks), Hz. Mûsâ'nın(as) konuşmasında tevâzua son derece dikkat ettiğini ifade ederek kişinin kendisinden daha iyi bilen yanında tevâzu sâhibi olması gerektiğini vurgular (Bursevî, 2019, s. 350). İmam Râzî ise Mûsâ (as)'ın ilim yolunda her türlü âdâba riâyet ettiğini ifade ederek bu ayeti delil kabul etmiştir. Nitekim Mûsa (as)'ın ilmi; Allah'tan aldığına kâni olduğuna inandığı Hızır (as) için sana öğretilen ilimden, doğruyu bulmasına yardım edecek düzeyde talep ettiğini söylemiştir. Zira bu talebin şükürün ifadesi olacağını, Allah'ın bir kuluna ihsan ettiği nimeti, o kulun da diğer kullara da ulaştırmasının önemini ortaya koymuştur (Bursevî, 2019, s. 350).

Yine Ruhu'l-Beyan'da geçtiği üzere mezkûr ayetin tefsirinde; Katâde(ö.674)'nin ise bir kişi ilimle yetinseydi, bu kişi Allah ile münâcatta bulunan Hz. Mûsâ olurdu şeklindeki ifadesine yer verilmiştir. Fakat Hz. Mûsâ (as) tâbi olmak istediğini Hızır(as)'a beyan etmiş böylelikle ilim talebinin sürekliliğini bildirmiştir. İlim talebi özelinde Zeccâc da, Hz. Mûsâ (as)'nın peygamberlerin büyüklerinden olmasına rağmen, bir kimse eğitiminde belirli bir yol kat etse dahi ilim arzusundan vazgeçmemelidir şeklinde ifade etmiştir (Bursevî, 2019, s. 351).

İsmail Hakkı Bursevî (ks) bu âyet-i kerimeyi yorumlarken, tabi olmanın Allah'a (cc) iman gereklilerinden olduğunu ve kişiyi istikamete ulaştıracağını bildirir. Bu düşünce günümüz eğitim çerçevesinde değerlendirildiğinde Maslow teorisi akla gelir. Maslow'un teorisine göre, insanların içinde buldukları kategorilerdeki ihtiyaçları karşılanınca kendi içlerinde daha üst ihtiyaçları karşılama çabasına girerler. İttiba etme (tabi olma) ise bu hiyerarşide üçüncü basamakta; ait olma, sevgi, sevecenlik gereksinimi olarak yerini almaktadır. İçinde bulunduğu kategorideki ihtiyacı karşılanmamış birey, bir üst basamağa geçemez ve hatta böyle bir talep ve ihtiyacı dahi oluşmaz (Çınar, 2022, s. 57).

Eğitim-öğretim sürecinin başrollerinden biri olan öğretmenler; öğrenciler için doğal bir bağlanma figürü olarak, eğitim kurumlarında öğrencilerin akademik bilgi ve beceri kazanmalarında, ayrıca bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemede önemli rol ve sorumluluk üstlenmektedir (Geddes, 2006; Solomon, 2017). Öğrencilerin psikolojik dayanıklılığını artırmada, öğretmenlerle kurulacak güvenli ve destekleyici ilişkiler önemli bir rol oynayabilir (Morsünbül & Yazar, 2021). Okulda güven duyup bağlanılabilecek bir yetişkinin varlığı, öğrencilerin duygularını ve dürtülerini kontrol etme becerisi kazanmalarına katkı sağlayabilir (Dingwall & Sebba, 2018; Yurduseven, Bademci & Bağdatlı, 2022, s. 10-37). Dolayısıyla günümüz eğitiminde de tıpkı tasavvufi eğitimde olduğu gibi fakat alacağı eğitim çerçevesinde ittiba gerekir ki nihai hedefe

varılabilsin. Fakat modern eğitimde bahsedilen ittiba körü körüne bir teslimiyet değildir. Geleneksel olarak, öğrencinin öğretmene mutlak bir teslimiyet göstermesi beklenirken, modern eğitim anlayışı sorgulama ve eleştirel düşünmeyi teşvik etmektedir. Bu iki yaklaşım arasındaki dengeyi kurmak, hem öğrencinin gelişimi hem de öğretmenin otoritesi açısından önemlidir.

İstitaat ve Sadakat

Sözlükte; teslim olmak, uymak anlamına gelen tav' kökeninden türeyen istitaat sözcüğü, terim bakımından, "kulun, bir eylemi gerçekleştirmek için gerekli olan araçlarla bu araçları kullanarak kendi iradesiyle fiilleri yapabilmesini sağlayan güç" şeklinde tanımlanabilir (Yavuz, 2001).

İstitaat kavramı, insan zihninde duyularla birlikte gönlün bir araya gelerek gerçekleştirdiği bir etkinliktir. İnsan, yaşadığı dünyayı anlayan ve kendi varlığını da anlamlandıran bir varlık olarak öne çıkar (Galip, 2018, s. 5-19). İnsan içinde bulunduğu dünyayı kabiliyeti ölçüsünde anlayarak ve anlamlandırarak yaşamını sürdürebilir. "Anlama"nın sahası, idrâkin kapsadığı alan kadar geniştir (Keklik, 2022, s. 197)."

Hızır (as) kıssasında; ikli arasında geçen diyaloglar konuyu açıklamaktadır. Hz. Musâ (as)'nın hikmetine akıl erdiremeyeceği çeşitli olaylarda sabredemeyeceğini Hızır (as) ifade etmiştir. Hz. Musâ (as) ise, Hızır'ın emrine karşı gelmeyeceğini beyan ederek; Allah'ın izni ile sabredenlerden olacağını dile getirmiştir (Kehf, 18:67,68,69). Bu âyetler Bursevî yorumuyla incelendiğinde istitaat kavramı ile karşılaşılır. Bursevî, burada sabrın gerçekleşmeyeceğini çünkü yapabilme gücünün (istitâat) fiil ile birlikteliğine delil olduğunu dile getirir (Bursevî, 2019, s. 353). Bursevî (ks) devamında Hz. Mûsâ'nın (as), Hızır (as)'a ilim öğrenmek niyetiyle arkadaşlık yaptığını söyler ve öğrencinin de gördüğü şeylerin künhüne vâkıf olamadığı müddetçe sabredemeyeceğini ve çeşitli durumlar karşısında itirazda bulunacağını bildirmektedir. Bursevî (ks), öğrencinin hocasına bağlılığının ve sadakatının İsmail (as) gibi olması gerektiğini ifade ederken; öğrenciler tarafından olaylara karşı geliştirilen davranış şekillerinin kâbul görmüş âdet olarak benimsendiğini ifade eder (Bursevî, 2019, s. 355). Mürit ile mürşit ilişkisinde sadakat önemli bir noktadadır. Tasavvufta, müridin bir şeyhe bağlanmayı arzulamasındaki hedef, manevi olgunluğa erişmek olmalıdır. Müridin hedefine varabilmesi için ise Hz. Musâ'nın gösterdiği sadakat gibi bir sadakat göstermesi gerekir. Sadık bir öğrenci olabilmek için, amacına ve hedefine ulaşmaya kadar kendine rehber edindiği mürşidin yanından ayrılmamak gerekir. Aksi halde, kişi ömrünün tamamını öğrenci olarak geçirir. Zira mürşidin talebi, hakikatte Hakk'ın talebi gibidir (Rençber, 2019). Bursevî bu bahsi et-Te'vilâtü'n-Necmiyye'den geçen şu sözlerle aktarmaktadır. Mürit hoşlanmadığı bir durumla karşılaşsa bile mürşidine karşı kötü zan beslememeli, mürşidinin hal, hareket, fiil ve sözlerine karşı itiraz etmemelidir. Aksine mürit, mürşidine karşı hüsn-i zan beslemeli, itikad ettiği durumlar için sadakat beslemelidir. Herhangi bir hata sâdır olur ise; aklının, tecrübesinin ve ilminin bu işe yetmediğini düşünmelidir (Bursevî, 2019, s. 355).

Modern eğitimde ise; öğrencinin öğretmene teslimiyeti, saygı ve güven ilişkisinin temelini oluşturur. Öğrenci, öğretmenin bilgi ve deneyimine güvendiği ölçüde öğrenmeye açık olur. Öğretmenin rehberliğine ve yönlendirmesine uymak, öğrencinin öğrenme sürecini kolaylaştırır ve disiplini sağlar. Ancak bu teslimiyet, körü körüne bir itaat anlamına gelmemelidir.

Bursevî, Ruhu'l-Beyan'da istitaat kavramını anlatırken, Allah'ın çağrısına kulak asmayan kâfirleri; çobanın sesini duyan fakat sağır, dilsiz ve kör oldukları için anlayamayan hayvanlara benzeterek örnekendirir (Bakara, 2:171). Buradan hareketle eğitim gören talebenin kabiliyetinin eğitim veren hoca kadar önemli olduğunu belirtir (Bursevî, 2019, s. 110).

Âşık Paşa eğitim sisteminde; müşdidin, müridin düzeyine göre davranması ve onun duygularını hissedebilmesi gerekir. Müşdit, talebenin seviyesine inmeli ve öğrencisinin gücünden fazla bir yüklemeye yapmaktan kaçınmalıdır. Diğer bir açıdan ise müşdit, sadece müridini tanımakla yetinmemeli; içinde bulunduğu zaman diliminin hastalıklarından (fikir, inanç vb.) ve tedavi yöntemlerinden de haberdar olmalıdır. Yüzyıllar önce yaşayan insanla bugünün insanı, nefsanî özellikleri bakımından aynı olsa da yaşadığı çağın sorunları farklıdır. Örneğin; internet bağımlılığı, ekranın eve yansması olan ahlaki yozlaşma, kabalığın cesaret, samimiyyetin enâyilik olarak algılanması gibi birçok problemde müşdit çözüm yolları sunmalıdır. Öğrencilerin her biri için dönemindeki hastalıklar ve tedavi yöntemleri hakkında bilgi sahibi olan müşdit, doğru şifa yolunu doğru hastaya uygulayabilmelidir (Döner, 2019).

Herkes okuyabilir, ancak herkes idraki yettiği ölçüde kavrar; herkes kapasitesi kadar kul olma görevini yerine getirebilir, çabaladığı kadar kulluk eder; fetva veren din görevlisi kendi anladığı kadar verebilir; infak eden, imkânı ölçüsünde verir; paylaşmayı seven kişiler, sahip oldukları kadarını bağışlar; bağışı alanlar da, verilen miktar kadar yardım alır (Mevlâna, 3. cilt, şerh: Gölpınarlı, s. 4, Dibace).

Nitekim Hz. Peygamberin: " İnsanlara akıllarının alabileceği şeyleri söyleyin..." (İsmail b. Muhammed el-Aduni, 1351, s. 225) ikazına dikkat etmemek hem kişiye hem de bilgiye zarar verir (Sunar, 1983).

"İnsanlara akıllarının alabileceği şeyleri söyleyin" ilkesi, modern eğitim anlayışının temel taşlarından biridir. Geleneksel eğitimde, öğrencinin pasif bir şekilde bilgi alıcısı olduğu ve öğretmenin her söylediğini sorgusuz sualsiz kabul ettiği bir yaklaşım benimsenirken, modern eğitimde öğrencinin aktif katılımı ve eleştirel düşünme becerileri ön plandadır. Bu ilke, öğrencinin öğrenme sürecinde aktif rol almasını, bilgiyi kendi zihinsel çerçevesine oturtmasını ve anlamlı bir şekilde öğrenmesini hedefler.

Modern eğitimde; öğrencinin yaşına, gelişim düzeyine ve ilgi alanlarına uygun içerik sunumu temel bir gerekliliktir. Öğretmen, karmaşık kavramları basitleştirerek, somut örneklerle destekleyerek ve öğrencinin anlayabileceği bir dille anlatarak, öğrenme sürecini kolaylaştırır. Öğrencinin merakını uyandıran, ilgi çekici ve anlamlı içerikler sunarak öğrencinin öğrenmeye karşı motivasyonunu artırır. Eğitimi; Allah Rasûlü'nün "insanlara akıllarının alabileceği şeyleri söyleyin" ilkesi doğrultusunda davranarak, modern eğitimde öğrenci merkezli bir yaklaşımın benimsenmesini ve öğrencinin aktif katılımının teşvik edilmesini sağlar. Bu ilke, öğrencinin bilgiyi anlamlı bir şekilde öğrenmesini, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesini ve kendi potansiyelini keşfetmesini destekler.

Haber Verilinceye Kadar Soru Sormamak

Sorgulayıcı bir yapıya veya amaca sahip olan herhangi bir cümleye soru denir (Cotton, 1988). Soru sorma özgün fikirler üretilmesine imkân sağladığı gibi, düşünme yetilerinin etkinleştirilerek, anlama ve anlamlandırmaya ortam oluşturmaktadır (Göçer, 2022, s. 72). Eğitimde aktif öğrenmenin en temel ilkelerinden biri muhakkak ki sorudur. Tabi ki bahsedilen soru, gerekli yerde, gerekli vakitte, gerekli içerikte olmalıdır. Zamanı ve mekânı yanlış seçilen hatta öğrenildiğinde kişiye hiçbir katkı sunmayacak sorular hem kişiye hem de öğrenilen konuya fayda sağlamaz.

Allah; insanın zihnini eğitirken, onun lüzumsuz konularla meşgul olup enerji harcamasını engeller. Çünkü en yüce eğitici olan Allah, sahibi olduğu kulunun kapasitesini en iyi bilendir. Kulunun bilgide ne kadar ilerleyebileceğini veya hangi konuların onun kapasitesinin üstünde olduğunu bilir. Kulunun öğreneceği konuları belirlerken, araştırması gerekenlerden ziyade araştırmaması gerekenleri belirtir (Bayraklı, 2009, s. 193). Bu çerçevede âyet-i kerimde de kıyametin ilminin Âlim ve Habîr olan Allah indinde olduğu haber verilmektedir. Hiç kimsenin yarın ne kazanacağını, nelerle karşılaşacağını, ne şekilde öleceğini bilemeyeceğini, yağmuru yağdırmanın da, rahimlerde olanında Allah tarafından bilindiği bildirilmektedir (Lokman, 31:34). Allah, zihni eğitirken önce kişinin ihtiyaç duyacağı alanı belirler; böylece gelecekte oluşabilecek gururu kırar ve insana acizliğini hissettirir (Bayraklı, 2009, s. 193).

Hızır (as) ile Musâ (as) kıssasında da; Hızır (as) tarafından, kendisine tabi olunacaksa, bir konu üzerine açıklama yapılınca kadar hiçbir soru sorulmaması gerektiği bildirilmiştir (Kehf, 18:70). Bursevî, bu âyeti yorumlarken Hızır (as)'ın yapılan fiilin münakaşa ve itiraza mahal vermeden hikmeti üzerine, soru sormaması gerektiğini açıklar. Böylelikle Hızır (as), Hz Musâ (as)'ya kendisine tâbi olması için izin vermektedir. Soru sormama eyleminin, edebi bir davranış olduğunu, mürşit-mürit ilişkisinin de bu davranışa bürünmesi gerektiğini ifade eder (Bursevî, 2019, s. 355).

Ruhu'l-Beyan' da ifade edilen âdâblardan birisi de müridin, mürşide soru sormaması gerektiğidir. Bu durum, mürşidin söylem ve hareketleriyle ilgili, müride haber verinceye kadar devam etmektedir (Bursevî, 2019, s. 356).

“Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da onları inkâr eder olmuştu.” (Maide, 5:102) âyeti de aynı konuya işaret eder. Bursevî (k.s) bu âyeti açıklarken, *“Eğer Kur’ân indirilirken onları sorarsanız, size açıklanır.” Yani eğer illa da eşyanın hakikatlerini soracaksınız, bunu Kur’ân’ın ilgili âyetlerinin nüzulünden sonra sorun ki, Hz. Peygamber akıllarımızın kapasitesi oranında, o hakikatleri size açıklasın.*” ifadelerine yer verir. Bursevî bu âyetin yorumunda Hz. Musâ (as)- Hızır (as) kıssasına atıf yapar ve bu âyetin ledünnî ilmine işaret ettiğini söyler. Ledünnî ilminin ise ancak beraber olma (sohbet), tâbi olma ve teslim olma yoluyla yani hâl ile mümkün olduğunu dile getirerek, konuşarak ve soru sorarak bu ilme sahip olunamayacağını bildirir (Bursevî, 2019, s. 108-109).

Aslında bütün ilimlerin kaynağı yalnızca Allah'tır. Gazzâli ilmin önemini, Allah'ın kemal sıfatından olduğunu ve hiçbir şeyle mukayese edilemeyecek kadar faziletli olduğu şeklinde ifade etmektedir (Gazzâli, 2019, 1/57). Bâtını manada olayların arkasında gerçekleşen durumları ve sırları bilme yetisi olarak (Kehf, 18:65), ledün ilminden bahsedilmektedir. Ledün ilmi, tasavvufta kişinin bir aracı olmaksızın direk olarak Allah'tan (cc) edindiği bilgiyi ifade eder (Âl-i İmran, 3:159). Allah tarafından bahsedilen

ledün ilmüne sahip olanlar, görünüşte akla ve mantığa zıt gelen durumlar hakkında batını hikmetleri bilmektedir. *Ruhu'l-Beyan*'da ise; "zâhiren bilinen bir sebep olmaksızın kalb evine doğan ilim" (Bursevî, 2019, s. 167), şeklinde tanımlanmaktadır.

Modern eğitimde, öğrencinin öğretmene saygı duyması ve öğretmenin rehberliğine uyması önemlidir. Fakat bu durum, öğrencinin eleştirel düşünme becerilerini kullanmasını engellememelidir. Öğrenci; merak ettiklerini sorarak ve sorgulayarak, kendi fikirlerini geliştirir ve bilgiyi daha derinlemesine öğrenir. Öğrendiği bilgileri sorgulamak, öğrencinin farklı kazanımlar edinmesine ve kendi öğrenme yolculuğunu biçimlendirmesine fayda sağlar.

Mürşidin Görevleri

Mürşit kavramı, tasavvufta çoğunlukla şeyh kavramı ile eş anlamlı olarak değerlendirilir (Yılmaz, 2007, s. 207). Talep edene doğru yolu gösteren ve kılavuz olan kişiye şeyh denir (Tek, 2019, s. 208).

Allah Teâla (cc) rahmet ve merhametinden mülhem kullarına doğru yolda olmalarını sağlayacak vesileler lütfetmiştir. Bir müridin, mürşit terbiyesinde yetişmesi de bu merhametin sonucu olan vesilelerdendir. Çünkü bir insanın kendi eğitimini ve tekâmülünü tek başına tamamlayabilmesi mümkün olamamaktadır. Kişinin kendi kendini gözleme yoluyla kazandığı öğrenme, eğitim sürecinde önemli bir esas kabul edilmekle beraber, insanlar bu süreçte bir rehberin yardımına gereksinim duymaktadır (Döner, 2019). Bireyin kendi iç dinamiklerinin farkına vararak potansiyelini keşfetmesi, bu potansiyeli yeri ve zamanı geldikçe kullanması rehberlik sayesinde gerçekleşir (Çamdibi, 2003, s. 217). Tasavvuf ehli; rehberliğin öneminde hareketle, kişinin tekâmülü için manevi bir rehberle bağlanması hususunda görüş belirtmişlerdi (Âşık Paşa, 2000: I/1, 115; Himmet, 2005, s. 149). Bu bağlamda; manevi olgunlaşma sürecinde bir rehberi tanıma, onun görüşleri, yaşantısı doğrultusunda hareket etme, kişinin içsel yolculuğuna yardımcı olacaktır. Bu içsel yolculukta savrulmamak adına edep öğrenilecek bir üstada ihtiyaç bulunmaktadır (Muhammed b. Münevver, 2004, s. 75). Dolayısıyla kişinin kemale ermesi usulsüz olmaz. Usûlü ise tasavvuf eğitiminde mürşit belirlemektedir (Tûsi, 1960, s. 518).

Bursevî görevleri itibariyle mürşit ve öğretmen arasında benzeşim kurar. Buradan hareketle mürşidin görevlerinden bahsedildiğinde aynı zamanda öğretmenin görevleri belirtilir.

Tasavvuf kaynaklarında, ilk dönemlerden itibaren mürşitte var olması gereken nitelikler hakkında bilgi verilmiştir. Mürşidin sorumluluğu, müride göre daha büyüktür; bu sebeple yaşamı daha disiplinli ve daha güç olabilir. Mürşidin müride karşı sorumluluğu; bir baba ile evladı arasındaki, bir öğretmen ile öğrencisi arasındaki veya bir komutan ile asker arasındaki sorumluluk gibi ifade edilir (Akbak, 2022).

Mürşidin (öğretmenin) görevleri Hz. Musâ (as)- Hızır (as) kıssası ile sınırlı tutularak incelendiğinde, ilk dikkat çeken husus; "Kolaylaştırmız, zorlaştırmayınız. Müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz." (Buhârî, İlm, 12) hadisi doğrultusundadır. Bursevî (ks), Hz. Musâ'nın unutulmuş şeyden dolayı tenkit edilmemesi gerektiğini (Kehf, 18:73); tabi olmayı zorlaştırmayıp, kolaylaştırmak gerektiğini; beraber olmak isteyen kişi için en güzel yolun hoşgörü ve af ile mümkün olduğunu; tartışmadan ise kaçınmak gerektiğini anlatmaktadır (Bursevî, 2019, s.360). Mürşit, müridin intisabı konusunda hırslı olmamalı,

maksuda ulaşmasını kıymetli olduğu ölçüde, zorlukları da bulunduğundan haberdar etmelidir. Terbiyesine alacağı müridin davası yolunda sebat edecek, ilkelerine bağlı, dünyevi arzulardan sıyrılmış bulunmasını arzulamaktadır. Zikredilen hususlar, şeyh olmanın adap ve inceliklerini ifade etmektedir. Bu kapsamda müntesip olan mürit, erdemli olanların yolunu izleyecek, müşşidin manevi evladı durumuna geçecektir (Bursevî, 2019, s.360).

Şeyhin adablarından ve şeyh olmanın şartlarından biri de, müridi kabul etmeye hırslı olmamaktır. Bilakis onu nefret ettirmek için değil, müjdelemek üzere bu talep yolunun çok ince olduğunu, Matlûb'un aziz olduğu kadar ona nail olmanın zorluklarını da haber vermelidir. Şâyet onu dâvâsına sâdık, arzusuna rağbetli ve başka şeylerden yüz çevirmiş bulursa; iyi bir şekilde kabul edip ikâmet ve geçimini üzerine almalı, velisi gibi onunla ilgilenmeli, evlâdı gibi terbiye etmeli, âbidlerin edebleriyle edeblendirmelidir (Bursevî, 2019, s. 360).

Bursevî (ks), şeyhin müridine hoşgörölü olmasını, müridin küçük hatalarının çoğunu görmezden gelmesini, müridin güçsüzlüğünden kaynaklı işlediği hatâlardan veya sözünü unutma gibi kusurlarından dolayı müşşidin onu cezalandırmamasını söyler. Ancak; emrine karşı gelirse, yasaklara uymazsa, fiiliyatda inkâr ve itiraza mâhal verecek bazı söz ve davranışlarını görürse de uygun şekilde onu uyarması gerektiğini bildirir. Aynı zamanda; müridin yolculuğu süresince, birtakım hatalar sâdır olur ise, müridin yaptığı hatalardan ders alıp, aynı davranış(lar)ın tekrarlanmayacağı hususunda tövbe etmesiyle müşşit tarafından affedileceğini dile getirir (Bursevî, 2019, s. 361).

Bursevî'nin yorumlarında müşşitte bulunması gereken özelliklerden dikkat çeken bir diğer nokta ise merhamet prensibidir. İslami eğitimde ve insan ilişkilerinde merhamet vazgeçilmez unsurdur. Merhamet duygusundan yoksun bir eğitim düşünülemez (Bayraklı, 2009, s. 184). Nitekim, Allah'tan büyük bir lütuf olarak bahşedilen merhamet sayesinde Hz. Peygamberin; Uhud savaşında yumuşak davrandığı, kaba veya katı yürekli olsa idi etrafındakilerin dağılıp gidecekleri, engin ahlakının bir tezahürü olarak onları affetmesi, Allah'tan af ve bağışlama talebinde bulunması âyet-i kerîmede de bildirilmiştir (Âl-i İmran, 3:159).

Öğrenci-öğretmen ilişkisi günümüzde öğrenme ortamlarının önemli alanlarından birini oluşturmaktadır. Modern pedagojik teorilerde öğrencinin aktif katılımını desteklemekle birlikte (Dewey, 1938); öğretmenin bilgi aktarımı rolünden ziyade rehber, kolaylaştırıcı ve destekleyici rolüne vurgu yapmaktadır (L. S. Vygotsky, 1978). Hatta bu durum ekseninde öğrencilerin derse ilgisi, motivasyonu ve katılımı artmakta ya da azalarak kaybolmaktadır. Bu çerçeveden incelendiğinde öğrenci-öğretmen ilişkisinin eğitim için kilit noktada yer aldığı söylenebilir (Aydeniz, 2020). Dolayısıyla eğitimde duygusal bağ, bireyin kişilik gelişiminde ve toplum içindeki birlik ve dayanışmanın oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda merhamet temelli bir eğitim için, toplumsal uyum ve huzurun sağlanmasına katkı sunduğu, özgüven sahibi, hoşgörölü, anlayışlı bireylerin yetişmesine olanak sağladığı söylenebilecektir (Yılmaz, 2008, s. 7-79).

Müşşidin görevlerinden birini de Bursevî (ks) "(Hızır) şöyle dedi: "İşte bu, benimle sizin aramızın ayrılmasıdır. Şimdi sana, sabredemediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim." (Kehf, 18:78) âyetinin yorumunda bildirir. Bursevî, müridin müşşitle birlikteliğinin çeşitli sebeplerle sonlanmış olsa dahi; müşşidin ayrılırken de müridine nasihat etmesi gerektiğini, müride itirazının asıl sebebinin ve bilgisinin yetmediği şeylerin hikmetini de

anlatması gerektiğini ifade eder. Bunun sebebini de müridin, onda bir inkâr kalmaması için sabretmekte zorlandığı şeylerin içyüzünü bilmesi şeklinde açıklar. Ki bunun sonucunda mürit, inkârcı bir hale düşmesin ve dönüşü olmaz bir duruma girmesin (Bursevî, 2019, s. 368). Bu konuda Mevlana'nın (ks) pergel metaforu oldukça kıymetlidir. Pergelin bir ucu tevhide ayarlı iken, diğer ucu iyilik ekseninde, güzellerin etrafında dünyada dönerek tevhit yörüngesinde daireler çizer. Dolayısıyla iyi insan olmak ve iyilerle bulunmak iç içe geçmiş bir sarmaldır (Çınar, 2019, s. 36). Önemli olan ise o sarmalın dışına çıkmamaktır. Mürit, her ne kadar mürşidinden ayrılmış da olsa tevhit çizgisinde kalmaya devam etmelidir. Bu da ancak mürşidin en son tavrı ve nasihatıyla mümkün olabilir.

Müridin Görevleri ve Sabır Kavramı Örneği

Mürit, nefsinin isteklerinden kendi iradesiyle uzak duran ve Allah'a giden yola girip, bu yolun şartlarını gerçekleştirmeye çalışan kişidir. Tasavvuf yolunda, kişinin iradesini Hakk'ın iradesine teslim ederek yaşamını sürdürmesi temel bir ilke olarak görülür (Tek, 2019, s. 206).

Bursevî, Âl-i İmran Suresi 32. âyetin yorumunda ise; hakiki anlamda mürşide muhabbet beslemeyen ve Hz. Peygamberin izinden gitmeye güç yetiremeyen müridin, mürşidine itâat eden, emirlerini yerine getiren kişiler olması gerektiğini; şâyet emrolunduğu şeyleri yerine getirmenin idraki içinde olmazsa, mahcubiyet içinde olacağını ve Allah' sevmekten perdelenmiş olacağını ifade ederek mürit olabilmenin mahiyetini açıklamaktadır.

Mürit – mürşit ilişkisinde mürşidin görevlerinin yanı sıra müridin de mürşidine karşı vazifeleri bulunmaktadır. Müridin görevleri Hz. Musâ (as) - Hızır (as) kıssası ile sınırlı tutularak incelendiğinde Kehf suresi 82. ayet bizleri karşılamaktadır. Âyet sabrın önemini, olayların görüldüğü gibi olmadığını, insan bilgisinin mahdut olduğunu bildirmektedir. İki yetim çocuğa ait duvar altında saklı bir hazine bulunduğuna işaret eden âyet de babalarının iyi bir insan olduğunu; çocuklar büyüyünce ve olgunlaşınca ilâhi bir planın parçası olarak, zamanı geldiğinde saklı hazinenin çıkarılmasını öngörmekteydi. Hz. Musâ (as) 'ın duvarın yıkılışı esnasında sabredemediği durumun iç yüzü ise Hızır (as) tarafından, bu durumun bir rastlantı değil; kendi müdahalesi dışında, tam zamanında ve tam yerinde, kusursuz işleyen düzenin gereği olarak gerçekleştiğini aktarılmıştır (Kehf, 18:82).

İnsanın, sosyal hayatta karşılaştığı zorluklara direnmesine ve sıkıntılar karşısında sakin kalıp bu durumların geçmesini bekleme erdemi göstermesine sabır denir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2024) Türk eğitim sisteminde de tarihsel gelenekten gelen değerlerin aktarımı cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uygulanmaya çalışılmaktadır. Evrensel değerlerin yanı sıra, kültürel, sosyal, ailevi değerlerin aktarılması; eğitim yasaları, öğretim programları, öğretmen yetiştirme programları ve ders kitaplarında kendisine yer bulmuştur. Çeşitli değerlerde olduğu gibi sabır değeri de Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 4-8. Sınıf Öğretim Programlarında yer almaktadır (Okçu & Pilatin, 2018). Piaget, Vygotsky, Gestalt ve Dewey'in öncülük ettiği öğrencilerin kendi bilgi ve deneyimlerini kullanarak anlamlı öğrenmeler yaşamasını sağlayan yapılandırmacı yaklaşım modeline göre (Aykaç, 2018, s. 124-125) bu çalışma özelinde, sınıf ortamında değerler eğitimi müfredatının uygulanabileceği örneklerden bazıları aşağıdaki tabloya çıkarılmıştır.

Tablo 1. Temalar ekseninde sabır değeri uygulama örnekleri

Tema	Etkinlik	Uygulama Örneği
Eleştirel düşünce	Anlaşılmaz veya karmaşık olaylar üzerinden detayları çıkarabilme	Grup tartışması ile kıssa üzerinden eleştirel sorgulamalar yapma
Sabır ve Hikmet	Kıssayı anlatıp öğrencilerle Hızır'ın davranışlarının hikmetini tartışma	Sabır gerektiren bir görev verilerek öğrencilerden sonuçları değerlendirmesini isteme
Rehberlik	Öğrenci-öğretmen ilişkisini kıssadaki rehberlik dinamikleriyle ilişkilendirme	Öğrencilerin bir danışman gözetiminde öğrenme sürecini destekleme
Bilginin sınırları	İnsan bilgisi ile ilahi bilgi arasındaki farkı tartışma	Bilginin sınırı var mıdır? sorusu üzerinden öğrencilerin düşünmeye sevk edilmesi
Empati	Kıssadaki olayların dramatize edilmesi ve duyguların analiz edilmesi	Öğrencilerden günlük hayatta empati gerektiren durumları paylaşmalarını ve nasıl başa çıktıklarını açıklamalarının istenmesi
Davranış analizi	Hızır(as)'ın davranışlarının analiz edilmesi	"Olayları yüzeysel yargılamak doğru mudur?" sorusu üzerinden münazara düzenlenmesi
Uzun vadeli hedefler	Hızır'ın eylemlerinin uzun vadeli sonuçlarını analiz etme	Öğrencilerden uzun vadeli bir hedef belirleyip, bu hedefe ulaşmak için bir plan hazırlamalarının istenmesi

Hızır'ın (as) ayrılma kararını verdikten sonra Hz. Musâ (as) ondan ayrılmak istememiş ve gözyaşları içinde öğütler vermesini talep etmiştir (Bursevî, 2019, s. 377). Hızır'ın (as) Hz. Musâ'ya (as) öğütleri müridin yerine getirmesi gereken görevlerindedir. İlk olarak Hızır (as), Hz. Musâ'ya (as) ilmi ile amel etmeyenin konuşmasının kendisine bir fayda etmeyeceğini; dolayısıyla ilmin kendi yaşantısına nakşetmek için öğrenilmesi gerektiğini öğütler (Bursevî, 2019, s. 377).

İlmi ile amel olmayan kişi, ilmin aslına vakıf olamaz, yüzeyde kalır, ilmin asıl amacı olan öze yani Hakk'a ulaşamaz. Bilgisi, yalnızca ezbercilikten ibaret olduğu için bilgileri kendisine fayda sağlamaz. Kişinin hayatına uygulamadığı bilgi eşeğin üzerine yüklenmiş ağır bir yükten ibarettir. İlmini yaşamına uygulamayan kimse bilimden ve irfandan eksiktir. İnsanı insan kılan bildiğiyle amel etmesidir. Ancak ilmiyle amel eden kimse, baktığı her şeyde Hakk'ın esma ve sıfatlarını görür. Böylece İslam ahlakıyla ahlaklanır ve kul tanımına girer (İnan, 1983).

Uygulanmayan ilim gücünü yitirir (Bayraklı, 2009, s. 166). Eğitimin nihai hedefi, kişiyi bilgiyle donatarak ve bu bilgilerin davranışa dönüşmesini sağlayarak kendine ve topluma yararlı bir birey haline getirmeye çalışmaktır. Öyleyse; nihai hedef Rabb'e ulaşmak olduğuna göre ilimsiz bir amelden ve amelsiz bir ilimden söz etmek mümkün görünmemektedir. Ancak Gazzâlî'ye göre, amelin gerçekleşebilmesi için öncelikle ameli öğreten ilme ihtiyaç vardır. Bu nedenle, ilim amelden önce gelir ve ahiret mutluluğuna gidecek yolun yapı taşlarını oluşturmaktadır. (Gazzâlî, 2019, 1/58).

Bursevî (ks) müridin görevlerini anlatmaya, Hızır'ın (as) öğüt ve nasihatlarından bazılarını aktararak devam eder;

Bursevî (ks), Hızır'ın (as) öğüt ve nasihatlarından bazılarını aktararak; müridin güler yüzlü olması, öfkeli ve çatık çehreli olmaması gerektiğini hatırlatır. Mürit yaşantısında yersiz gülmemeli, hata ve kusurlarına ağlamalı, bugünün işini yarına bırakmamalıdır. Kendisini ilgilendirmeyen işle ilgilenmemeli, iyilik yapmaktan geri durmamalıdır.

Âhiretine çokça çalışmalı, insana ve insanlığa faydalı olmalıdır. Kendisine güven besleyene karşı tamamen emin olmamalı, korku verene karşı da güvenini kesmemelidir. (Bursevî, 2019, s. 378). Bursevî (ks), bu ifadelerle bir müridin (talebenin) ömrü boyunca dikkat etmesi gereken noktaları sıralar.

Bursevî'ye göre müridin amelinin boşa gitmemesi ve sohbet bağının kopmaması için; mürit şeyhine karşı edebli olmalı, şeyhine itaat etmeli ve yaptığı iş(ler)i, dünyâ hırsını ve nefsinin gözetmeden, Allah'ın rızasını gözeterek gerçekleştirmelidir. Mürit; hocasına itiraz etmemeli, kalbinden geçen itiraz yollarını ise çeşitli şekillerde önlemelidir. Şeyhinin zor ve karmaşık hatta garip gördüğü her kararında mürit, Hz. Musâ (as)- Hızır (as) kıssasını aklına getirmelidir. Mürit, seyri sülûkunu tamamlayıp hedefine varıncaya dek bu itaati sürdürmelidir (Bursevî, 2019, s. 379-380).

Aşık Paşa'ya göre de öğretmen-öğrenci arasında ki ilişki güven üzerine inşa edilmektedir. Öğrenci bu ilişkiyi güçlendirmek için hocasına güvenmeli aynı zamanda kendisi de güvenilir olmalıdır. Bu bağlamda mürit; hocasının öğrettiği ilim, irfan ve hikmet yolculuğunda doğru yolda olduğuna inanmalı, şeyhini bir rehber olarak kabul etmeli ve hiçbir şartta onun izinden ayrılmamalıdır (Döner, 2019).

Mürşit, gerekli şartları yerine getirdiğinde öğrencisinin gönlünü kazanır; öğrenci de kendi görevlerini yaptığında mürşidinin gönlünü hoşnut eder. Mürşit-mürit ilişkisinde ki bu sadâkat Allah'ın rızasını celbeder ve Allah onları sonsuz rahmetiyle kuşatır. Böylece bu kişiler bağışlanmış ve Hak'ın cemâlini görmeye layık kılınmış kullar olurlar (Aşık Paşa, 2000, s. 753).

Sonuç

Bu çalışmamızda Hz. Musâ- Hızır (as) kıssası çerçevesinde İsmail Hakkı Bursevî'nin *Ruhu'l-Beyan'*ında mürit-mürşit ilişkisi ve günümüz eğitime yansımaları incelenmiştir. Kur-an'ı Kerim'in insanlığa sunduğu, öğüt almak (Kamer, 54:22), karanlıklardan aydınlığa çıkarmak (İbrahim, 14:1), düşünüp ibret almak (Bakara, 2:219; En'am, 6:50) gibi farklı âyetlerde ifade edilen yol göstericiliği önümüzde durmaktadır. İnsanın/insanlığın kıssaları kendisine rehber etmesi gerektiği Kur-an'ı Kerim'de üzerinde durulan konulardandır (A'raf, 7:176; Yusuf, 12:3; Âl-i İmrân, 3:62; Tâhâ ,20:99; Kehf, 18:13). Bu kıssalardan birisi de çalışmamızın konusu olan Hz.Musâ (as) ve Hızır (as) kıssasıdır. Özelde Hz. Musâ ve Hızır (as) arasında geçen hadiseler bütün insanlık adına mesajlar içermektedir. Nitekim, müfessir İsmail Hakkı Bursevî'de mürit-mürşit ilişkisi bağlamında tevazu, sadakat, teslimiyet ekseninde bu kıssayı yorumlamıştır. Bursevî'ye (ks) göre mürit, şeyhinin anlamakta güçlük çektiği, hakikatini kavrayamadığı durumlar için, Hz. Musâ (as)-Hızır (as) kıssasını aklına getirmelidir. Bu yolda mürşidine tabi olarak tevekkül göstermeli, yapılan işlerin hikmetine karışmamalı, sabırla sonucu beklemelidir. Günümüz eğitim sistemi açısından da öğrenci-öğretmen özelinde bu kıssadan alınacak dersler, hikmetler bulunmaktadır. Çalışma özelinde yapılan incelemeler ışığında, bağlamsal ilişki ve sistematik karşılaştırma çeşitli kriterler baz alınarak aşağıdaki tabloda değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Mürit-mürşit ve öğretmen-öğrenci arasındaki bağlamsal ilişkinin çeşitli kriterler açısından sistematik karşılaştırılması

Kriter	Mürüt-Mürşit İlişkisi	Öğrenci-Öğretmen İlişkisi
Amaç	Ruhsal veya manevi olgunlaşma, bireyin içsel yolculuğuna rehberlik.	Akademik, sosyal, duygusal beceriler geliştirme
Bağlılık türü	Müridin tam teslimiyet göstermesi beklenir, bağımsızlık sınırlıdır.	Öğrenciden öğretmene teslimiyet beklenir ancak sorgulama da teşvik edilir.
Etkileşim türü	Genellikle uzun süreli bir bağlılık içerir. Bire bir ilişki bulunmaktadır.	Sınıf ortamında bire bir veya grupla iletişim şeklinde gerçekleşir.
Otorite	Mürşit, mürüt üzerinde manevi rehber olarak kabul edilir.	Öğretmen, öğrencinin rehberidir ancak eleştirilebilir.
Hedef	Manevi olgunlaşma veya aydınlanma.	Akademik veya mesleki yeterlilik.

Tablo.2 üzerinden bir değerlendirme yapıldığında mürit-mürşit ilişkisinin modern eğitim sistemine aktarımı hususunda, deneyimli bir rehberin daha az deneyimli bir öğrenciye yol göstermesi açısından, rehberlik ve koçluk programlarının uygulanabileceği düşünülmektedir. Her bireyin kendine özgü olduğu düşüncesiyle bireyselleştirilmiş öğrenme yaklaşımları kullanılarak ilgi, istidat, kabiliyet ve yeteneğine göre yönelimi gerçekleştirilecektir. Bireyin sadece akademik anlamda değil; bütüncül yetişmesi açısından değerler eğitimi, sosyal sorumluluk projeleri gibi etkinliklerle öğrencilerin ahlaki ve manevi gelişimine katkıda bulunulacaktır.

Bu bağlamda hem öğretmen hem de öğrenci açısından dikkat edilecek hususlar yer almaktadır. Öğretmen, bu yolda öğrencisine süreci zorlaştırmamalıdır. Vereceği eğitimi öğrencisinin kapasitesine göre planlamalıdır. Yine aynı şekilde öğrencisinin anlayabileceği biçimde konunun içeriğine uygun öğretim yöntem ve tekniklerini kullanmalıdır. Nitekim her öğrencinin kapasitesi, yetenekleri ve ilgi alanları aynı düzeyde değildir. Öğretmenin tüm bu çabalarına rağmen öğrencisi hata yaptığında ise öğretmen merhametle muamele etmeli ve uygun bir dille uyarmalıdır. Öğretmen öğrencisi ile bir babanın evladına verdiği terbiye gibi her yönden ilgilenmelidir. Öğretmen ile öğrenci birlikteliğini sağlayan ana unsur muhakkak ki sevgidir. Sevgi bağının olmadığı yerde birliktelikten ve eğitimden söz etmek mümkün görünmemektedir. Son olarak da öğretmen öğrencisinin eğitimini ve gelişimini her yönüyle takip etmeli ve öğrencisiyle ayrılması gerekse dahi öğrencisinin bir ömür yolunu aydınlatacak nasihatler vermekten sakınmamalıdır.

Öğrenci; ilim sahibi bir öğretmen gözetiminde olduğunu aklından çıkarmamalı, öğretmenin ilimce kendisinden üstün olduğunu bilincinde olmalıdır. Öğretmede gözlemediği bir olumsuzluk hakkında zan beslememeli, sabır, gayret ve tahammülü kuşanıp ilim yolunda samimi olmalıdır. Yaşanacak hadiselerde olayların kendisini ilgilendirip ilgilendirmediğini ölçü kabul etmeli, ona göre davranış geliştirmelidir. Kendisine gerekli olmayan ve bilgi verilmeyen konularda sorular sormamalıdır. Hoşuna gitmeyen bir şeyde hayır, hoşuna giden bir şeyde de şer olabileceği (Bakara, 2:216) düşüncesini aklından çıkarmamalıdır. Öğrendiği bilgileri hayatına geçirmek için gayret etmeli, uygulamadığı bilginin kendisine hiçbir fayda sağlamayacağını farkında olmalıdır. Öğrenci öğretmenini rehber bilip, öğretmenine her şartta güven duymalı ve

öğretmeninin güvenini zedeleyecek davranışlardan kaçınılmalıdır. Öğrenci; öğretmeniyle geçirdiği vakte özen göstermeli, bu birlikteliğin ehemmiyetini gözden kaçırmamalıdır.

Bursevî'nin yorumlarından hareketle mürit-mürşit (öğretmen-öğrenci) ilişkisi Hz. Musâ (as)-Hızır (as) kıssasında belirtilen kriterler göz önünde bulundurularak belirlendiğinde daha doğru bir ilişkinin kurulacağı düşünülmektedir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Ithenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Veri Toplanması: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Veri Analizi: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Makalenin Yazımı: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Makale Gönderimi ve Revizyonu: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50)
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks	Yes - Ithenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Author Contributions	Design of Study: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Data Acquisition: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Data Analysis: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Writing up: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Submission and Revision: 1. Author (%50), 2. Author (%50)

Kaynakça / References

- Akbak, M. Y. (2022). *Yunus Emre Divânında mürid-mürşid ilişkisi*. Tokat İlmîyat Dergisi, 10(1), 221-248. <https://doi.org/10.51450/ilmiyat.1103512>
- Akgün, B. (2021). *Türk-İslam kültüründe hikmet geleneğinin din eğitimi açısından değerlendirilmesi: Divan-ı Hikmet örneği* (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Felsefe ve Din Bilimleri Programı, İzmir, Türkiye.
- Âşık Paşa. (2000). Garibnâme (Cilt 1, K. Yavuz, Ed.; s. 115, 117). *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 764/1*. Türk Dil Kurumu.
- Aydeniz, N. (2020). Öğretmen-Öğrenci İlişkisi Açısından Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi. *Edebali İslamiyat Dergisi*, 4(1), 209-237.
- Aykaç, N. (2018). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (4. baskı). Pegem Akademi.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388
- Bayraklı, B. (2009). *İslam'da eğitim anlayışı* (s. 193). Bayraklı Yayın Evi.
- Buhârî. (n.d.). *Kolaylaştırmız, zorlaştırmayız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz. Hadislerle İslam*. <https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=6&SAYFA=577> . Erişim tarihi 27 Ekim 2024,
- Bursevî, İ. H. (Tarih). *Rûhu'l-Beyân: Kur'an Meâli ve Tefsiri* (Cilt 11, s. 333). Erkam Yayınları.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Coşanay, B. (2017). *Tasavvuf düşüncesinde seyr u sülûk üzerine bir inceleme*. *Anasay*, 2, 199-216.
- Çınar, A. (2019). *Yedi sufiden çağrı*. Köprü Kitap.
- Çınar, A. (2022). *Eğitim Felsefesine Giriş*. Paradigma Akademi.
- Dewey, J. (1938). *Experience and education*. Macmillan.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2016). *Kur'an yolu meali* (5. baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Döner, N. (2019, 12-13 Nisan). Eğitimde insanı keşfetmenin önemi: Aşık Paşa örneği. *Uluslararası İslam Eğitimi Kongresi*, İstanbul, Türkiye.
- Erkaya, M. E. (2018). Tasavvufta mürid-mürşid ilişkileri bağlamında Hızır kıssası. *İçinde II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 142-152). Akademi Yayınevi.
- Gazzâlî. (2019). *İhyâ-u Ulûmi'd-Din* (M. A. Müftüoğlu, Çev.; 8 cilt). İstanbul: Çelik Yayınevi.

Gezgin, A. G. (2018). *Kur'ân'da "Anlama"ya Dâir Kelimeler Üzerine Analitik Bir İnceleme - Kur'ân'ın Anlaşılması ve Türkçeye Doğru Çevirisi Açısından-*. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 40(2018/1), 5-57.

Göçer, A. (2022). *Soru sorma üzerine yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi*. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(49), 340-360.

Gökcan, M. M. (2017). *Temel ahlâkî prensipleriyle tasavvuf*. İstanbul: Harf Yayınları.

Göktaş, V. (2011). Tasavvufi terbiyenin günümüz din eğitim-öğretimine sunabileceği imkânlar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(2), 137-155. https://doi.org/10.1501/İlhvak_0000001083

Gündüz, M. (2020). *Kurum, kavram ve zihniyet: Osmanlı'dan günümüze eğitimde dönüşümler*. Ketebe Yayınları.

Halil b. Ahmed, E. A. (2003). *Kitâbü'l-ayn (Hindâvî, Thk.)*. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbn Fâris, E. H. A. b. F. b. Z. (1979). *Mu'cemü mekâyisi'l-luga* (Harun, Thk.). Dâru'l-Fikr.

İnan, Y. Z. (1983). *Hikmet*. Bilim ve Tasavvuf Dergisi, 1(3).

İsmail b. Muhammed el-Aduni, *Keşfu'l Hafa*, C. 1, Beyrut, 1351, s. 225

Kara, M. (2008). Tekke eğitimi ve literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(12), 107-138.

Keklik, N. (1987). *Felsefenin ilkeleri*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Kuşeyrî, A. (Ed. Abdülhalim Mahmûd). (n.d.). *Risâle*. Kahire: Darü'l-Kütübi'l-Mısriyye.

Mevlâna Celaleddin-i Rûmî. (1978). *Mesnevi Şerhi Cilt 3* (Şerheden: Abdülbaki Gölpınarlı). Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.

Muslu, R. (1994). *İsmail Hakkı Bursevî ve Temâmü'l-Feyz adlı eseri* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Namlı, A. (2001). İsmail Hakkı Bursevî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 23, s. 102). Ankara: TDV Yayınları.

Okçu, D., & Pilatin, U. (2018). Ortaokul öğrencilerinin sabır değeri ile ilgili algılarının resim yoluyla değerlendirilmesi. *Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi*, 2(1), 102-113.

Öngören, R. (2000). Şeyh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 39, s. 50). TDV Yayınları.

Râgıb el-İsfahânî, E. K. H. b. M. b. el-M. (1412/1991). *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân* (ed-Dâvûdî, Thk.). Dâru'l-Kalem.

Rençber, E. (2019). Hz. Musâ ve Salih Kul kıssasından hareketle Necmuddin-i Kübra'nın mürid-mürîd ilişkisi anlayışı üzerine. *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, 2019(1), 117-129. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iad/issue/62648/946429>

Sunar, C. (1983). Kamil insan ve ilim. *Bilim ve Tasavvuf Dergisi*, 1(5).

Şahin, İ. (2022). Hz. Musâ-Hızır kıssası ile ilgili âyetlerin tasavvuf âdâbı çerçevesinde yorumu üzerine. *Tasavvur, Tekirdağ İlahiyat Dergisi | Tekirdağ Theology Journal*, 8(1), 215-249. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1082562>

Türer, O. (2003). Latife. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 27, s. 110). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes* (M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, & E. Souberman, Eds.). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis.

Yavuz, Y. Ş. (2001). İstîtaat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istitaat> . Erişim tarihi 26 Ekim 2024.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, H. K. (2007). *Ana hatlarıyla tasavvuf ve tarikatler* (s. 205-206). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Yurduseven, F. N., Bademci, H. Ö., & Bağdatlı, N. (2022). Öğretmenlerin bakış açısıyla öğretmen-öğrenci ilişkileri ve öğretmenlerin ihtiyaçları. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 20(79). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ebt/issue/70873/1138347>

Yücer, H. M. (2012). Vâkıa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 42, ss. 470-471). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.